

BOGANMELDELSER

Emil Lederer: TECHNICAL PROGRESS AND UNEMPLOYMENT. International Labour Office, Studies and Reports, Series C, Nr. 22. Geneva 1938. 267 Sider.

Med Emil Lederers Bog foreligger en omfattende systematisk Undersøgelse af de økonomiske Virkninger af Teknikens Udvikling med særligt Henblik paa Beskæftigelsens Omfang. — Kendetegnende for de senere Aars Drøftelse af Spørgsmaalet er det, at man først og fremmest interesserer sig for de beskæftigelsesmæssige Virkninger, og at Analysen særlig tager Sigte paa Tilpasningsprocessen, i Modsætning til tidligere, hvor det gjaldt at fastslaa de »endelige« Virkninger paa den økonomiske Fordeling; Analysen er fra statisk blevet dynamisk.

Lederers Afhandling falder i flg. Kapitler: I 1. Kapitel gennemgaaes de forskellige Former for teknisk Fremskridt; Sondringen mellem Opfindelser og tekniske Forbedringer trækkes op. 2. Kap. optages af en Diskussion af Begrebet teknologisk Arbejdsløshed og af, hvorvidt det er muligt at udskille en bestemt Del af Arbejdsløsheden som forvoldt af den tekniske Udvikling. — I 3. Kap. udvikler L. sin Tesis, at bortset fra specielle Industrier og fra korte Faser i Konjunkturer beherskes den industrielle Produktion af increasing return, ialfald ikke af diminishing return, idet han bygger paa den Antagelse, at der i det store Flertal af Tilfælde findes uudnyttet Kapacitet. — Kap. 4 handler om Ligevægten paa Arbejdsmarkedet under forskellige Betingelser. — Bogens centrale Kapitel synes mig at være det 5., der giver en detaljeret Analyse af det tekniske Fremskridts Virkninger paa det økonomiske System i Almindelighed og Arbejds- og Kapitalmarkedet i Særdeleshed. — Kap. 6 omhandler Betydningen af Elasticiteten i et moderne monetært System. — Kap. 7 er viet det interessante Spørgsmaal om Forholdet mellem teknisk Udvikling og Konjunkturforløb. — Endelig drejer Kap. 8 sig specielt om kapitalbesparende tekniske Forbedringer.

L. skelner mellem egentlige Opfindelser og tekniske Forbedringer i snævrere Forstand. Ved Opfindelser tænkes især paa Produktion af en helt ny Vare; saadanne Opfindelser vil føre til en Udvidelse af hele Produktions-systemet og til en parallel Forøgelse i Samfundets totale Købekraft (Penge-mængden tænkes øget jævnsides med Produktionsudvidelsen).

Forandringer i Teknik, som ændrer Omkostningerne i allerede eksisterende Industrier, falder i forskellige Kategorier: Indførelse af en ny Teknik (bestaaende f. Ex. i bedre Tilrettelæggelse af Arbejdet) kan muliggøre Produktionsudvidelse, uden at der kræves øget Investering eller Arbejdertal; Totalomkostningerne er altsaa uforandrede, Omk. pr. Stk. lavere. L. belyser Betydningen af Størrelsen af Efterspørgselselasticiteten for den paagældende Vare ved at skelne mellem de 3 Tilfælde: Elasticiteten større end, lig med

BOGANMELDELSER

Emil Lederer: TECHNICAL PROGRESS AND UNEMPLOYMENT. International Labour Office, Studies and Reports, Series C, Nr. 22. Geneva 1938. 267 Sider.

Med Emil Lederers Bog foreligger en omfattende systematisk Undersøgelse af de økonomiske Virkninger af Teknikens Udvikling med særligt Henblik paa Beskæftigelsens Omfang. — Kendetegnende for de senere Aars Drøftelse af Spørgsmaalet er det, at man først og fremmest interesserer sig for de beskæftigelsesmæssige Virkninger, og at Analysen særlig tager Sigte paa Tilpasningsprocessen, i Modsætning til tidligere, hvor det gjaldt at fastslaa de »endelige« Virkninger paa den økonomiske Fordeling; Analysen er fra statisk blevet dynamisk.

Lederers Afhandling falder i flg. Kapitler: I 1. Kapitel gennemgaaes de forskellige Former for teknisk Fremskridt; Sondringen mellem Opfindelser og tekniske Forbedringer trækkes op. 2. Kap. optages af en Diskussion af Begrebet teknologisk Arbejdsløshed og af, hvorvidt det er muligt at udskille en bestemt Del af Arbejdsløsheden som forvoldt af den tekniske Udvikling. — I 3. Kap. udvikler L. sin Tesis, at bortset fra specielle Industrier og fra korte Faser i Konjunkturer beherskes den industrielle Produktion af increasing return, ialfald ikke af diminishing return, idet han bygger paa den Antagelse, at der i det store Flertal af Tilfælde findes uudnyttet Kapacitet. — Kap. 4 handler om Ligevægten paa Arbejdsmarkedet under forskellige Betingelser. — Bogens centrale Kapitel synes mig at være det 5., der giver en detaljeret Analyse af det tekniske Fremskridts Virkninger paa det økonomiske System i Almindelighed og Arbejds- og Kapitalmarkedet i Særdeleshed. — Kap. 6 omhandler Betydningen af Elasticiteten i et moderne monetært System. — Kap. 7 er viet det interessante Spørgsmaal om Forholdet mellem teknisk Udvikling og Konjunkturforløb. — Endelig drejer Kap. 8 sig specielt om kapitalbesparende tekniske Forbedringer.

L. skelner mellem egentlige Opfindelser og tekniske Forbedringer i snævrere Forstand. Ved Opfindelser tænkes især paa Produktion af en helt ny Vare; saadanne Opfindelser vil føre til en Udvidelse af hele Produktions-systemet og til en parallel Forøgelse i Samfundets totale Købekraft (Penge-mængden tænkes øget jævnsides med Produktionsudvidelsen).

Forandringer i Teknik, som ændrer Omkostningerne i allerede eksisterende Industrier, falder i forskellige Kategorier: Indførelse af en ny Teknik (bestaaende f. Ex. i bedre Tilrettelæggelse af Arbejdet) kan muliggøre Produktionsudvidelse, uden at der kræves øget Investering eller Arbejdertal; Totalomkostningerne er altsaa uforandrede, Omk. pr. Stk. lavere. L. belyser Betydningen af Størrelsen af Efterspørgselselasticiteten for den paagældende Vare ved at skelne mellem de 3 Tilfælde: Elasticiteten større end, lig med

og mindre end 1. Der er her Tale om den for hele Industrien fælles Efter-spørgselskurve; derimod kommer L. ikke nærmere ind paa, hvorledes den enkelte Virksomhed, der gennem Teknikændring mindsker sin Stykudgift, vil forholde sig; paa et ufuldkomment Marked vil prispolitiske Overvejelser være medbestemmende for, om og hvormeget Prisen paa Varen sænkes. L. viser, at der i de nævnte Tilfælde ikke opstaar Arbejdsløshed.

Mere interessant og af større Betydning i Praxis er det Tilfælde, hvor en Teknikændring muliggør at fremstille samme Produktmængde med lavere Arbejdsomkostninger men samtidig øget Kapitaludgift, dog at denne Forøgelse er mindre end den sparede Arbejdsudgift; paa denne Maade virker Mekanisering: Erstatning af menneskelig Arbejdskraft med Maskiner. De videre Virkninger af Teknikforandringer af denne Karakter vil bl. a. afhænge af, paa hvilken Maade Finansieringen foregaar, om det sker ved at drage Kapital bort fra andre Industrier eller ved en Kreditudvidelse. I sit Hovedeksempel regner L. med et uforandret totalt Investeringsomfang, saa at Investeringerne paa andre Omraader gaar lige saa meget ned, som de øges i Industrien, hvor Teknikændringen er sket. — Imidlertid vil en mere omfattende Mekanisering sædvanlig ske i Forbindelse med en Kreditexpansion; Lederers »Neutralitetsforudsætning« vil da ikke holde Stik; det virkelige Problem bliver, hvorledes en Expansionsproces vil forløbe, der kendetegnes af Investering i arbejdsbesparende Maskineri. Man føres da ind paa at studere Virkningerne af en Rationaliseringsproces indenfor Rammerne af en Forløbsanalyse (saaledes E. Lundberg i »Studies in the Theory of Economic Expansion«).

Forf. drøfter udførligt den saakaldte Kompensationsteori, der gaar ud paa, at arbejdsbesparende teknisk Fremskridt ganske vist til at begynde med fører til Overflødigghed af Arbejdskraft, men samtidig igangsætter forskellige primære og sekundære Virkninger, som i sidste Instans fører til Reabsorbering af de ledigblevne.

Kompensationsteorien antager undertiden den Form, at de overflødiggjorte Arbejdere vil kræves til at producere de arbejdsbesparende Maskiner. Dette Ræsonnement kan kritiseres: saaledes vil i det enkelte Tilfælde Maskinfremstillingen ligge forud for Afskedigelsen af Arbejdere og kan derfor ikke give Beskæftigelse til disse. — Denne Form for Kompensationsteorien har dog en vis Mening; den implicerer, at der fortsat sker en Udvidelse og Forbedring af Produktionsapparatet i et saadant Omfang, at ikke blot den aarlige Tilgang af Arbejdskraft, men ogsaa de overflødiggjorte Arbejdere stadig finder Beskæftigelse. Denne Proces er betinget af en efter Rentes-Rente-Formlen voxende Kapitalakkumulation og Investering, hvad man ikke kan gøre Regning paa vil indtræde i Virkeligheden.

Den mest almindelige Form for Kompensationsteorien er sikkert Købekraftskompensationsteorien: Den af det tekniske Fremskridt bevirkede Omkostningsnænkning vil afsætte sig enten i øget Profit for Driftsherren eller i lavere Priser for Konsumenterne af Varen; den saaledes frigjorte Købekraft skulde muliggøre Genbeskæftigelse af de ledigblevne. Imidlertid, den øgede Købekraft hos de nævnte Grupper opvejes af Nedgangen i de ledigblevne Arbejders Købeevne; de Arbejdere, der fremstillede Varer til de nu afskagede Arbejdere, vil kunne arbejde for dem, til hvem de afskagedes Købeevne er overgaaet; de primært overflødiggjorte Arbejdere sættes

saaledes udenfor det økonomiske Kredsløb; den sekundære Arbejdsløshed kompenseres, den primære ikke. — Det er dog her nødvendigt at differentiere Forudsætningerne mere end L. gør det; bl. a. maa man tage Hensyn til, i hvilken Grad de Varer er arbejdskrævende, som efterspørges af Grupperne med øget Købekraft: er de paagældende Varer mere arbejdskrævende end dem, der efterspørgtes af de afskedigede Arbejdere, kan ogsaa en Del af de primært overflødiggjorte finde Beskæftigelse. Videre spiller det en Rolle, paa hvilken Maade de Grupper, der har faaet øget Købekraft, anvender denne, om de opsparer Gevinsten eller anvender den konsumtivt, om de giver den hurtigere eller langsommere ud end de Grupper, fra hvem Købekraften er overført. Heller ikke er det uden videre givet, at de afskedigede Arbejders Købekraft reduceres med hele det sparede Lønbeløb: de kan selv have Reserver at tære paa, eller de modtager Understøttelse fra det offentlige. Anvender paa den anden Side de Grupper, hvis Købekraft er øget svarende til det sparede Lønbeløb, hele Gevinsten konsumtivt, vil Totalefterspørgslen være øget.

Det er nødvendigt at præcisere, af hvilken Beskaffenhed det almindelige økonomiske Miljø er, i hvilket Teknikændringen sættes igennem, om det økonomiske System er stationært eller progressivt. I L.'s Hovedeksempel er Udgangspunktet et jævnt fremadskridende Samfund; da Finansieringen af den arbejdsbesparende men kapitalkrævende tekniske Forbedring tænkes at ske ved at drage Kapital fra andre Omraader, vil i disse »statiske« Industrier Kapitalens normale aarlige Tilvæxt blive reduceret, medens Tilgangen af Arbejdskraft er uforandret; Følgen er Arbejdsløshed ogsaa i de »statiske« Industrier (da Kapital og Arbejde ikke strax kan kombineres i et andet Forhold). Da Produktionen i den »dynamiske« Industri antages uforandret og i de »statiske« er voxet mindre end normalt, er det samlede Socialprodukt relativt formindsket. Men er Antagelsen om uforandret Produktion i den »dynamiske« Industri holdbar? Naar den ikke udvides, er det, fordi Prisen paa vedkommende Vare forudsættes uændret, trods det at Omk. pr. Stk. er formindsket. Men under fri Konkurrence er det utænkeligt, at Prisen ikke vil gaa ned, naar Stykudgiften reduceres, og selv under Monopol og Oligopol vil, naar ikke markedsstrategiske Hensyn taler derimod, en lavere Pris være den fordelagtigste; følgelig øges Produktionen.

Af de forskellige Maader, paa hvilke der kunde tænkes at ske Kompensation af den opstaaede Arbejdsløshed, er allerede nævnt Stigning i de »dynamiske« Virksomheders Gevinst og konsumtiv Anvendelse deraf, hvad dog ikke bevirkede Kompensation. At Omkostningsreduktionen gennem Prissænkning kommer Konsumenterne til Gode gør det ikke bedre. Videre diskuterer L. Virkningen af Lønsænkning; afgørende er her Arbejdsefterspørgslen Elasticitet. Endelig er der Investering af Rationaliseringsgevinsterne; først efter længere Tids Forløb vil der ad denne Vej kunne ske en Kompensation.

I Kapitlet om den tekniske Udvikling og Konjunkturen pointerer L. Vigtigheden af at skelne mellem Opsving, der fremkaldes af en omfattende Mekanisering, og saadanne, der skyldes Profitforventninger skabt ved Opkomsten af helt nye Industrier. Naar Opsvinget er til Ende, vil i sidste Fald Beskæftigelseskapaciteten være øget, medens den efter en Mekaniseringsperiode vil være mindre. Den med arbejdsbesparende Forbedringer

følgende Overflødigsgørelse udskydes blot under Opgangen men indtræder under Depressionen og intensiverer den normale Konjunkturarbejdsløshed. Situationen forværres ved, at de kompensatoriske Kræfter i denne Konjunkturfase er særligt svage. Eventuelle Rationaliseringsgevinster vil sandsynligvis blive brugt til Afbetaling af Gæld, saa nogen Kompensation af Arbejdsløsheden kan ikke ventes over Profitternes Investering. — Det er dog næppe rigtigt som L. at give det tekniske Fremskridt Skylden for Arbejdsløshedens Størrelse senere hen i Depressionen; selv om ingen Opfindelser gøres, ingen ny teknisk Viden tages i Brug under Opgangen, vil den lave Rente i Begyndelsen af Opgangen bevirke Antagelse af Metoder, som kun betaler sig, saalænge Renten er lav; dette er en passiv Tilpasning af Tekniken, som vel maa skilles fra egentligt teknisk Fremskridt.

Gunnar Skjerbæk.

Frits Wigforss: MATEMATISK STATISTIK FÖR PEDAGOGER. Svenska Bokförlaget (Norstedt & Söner), Stockholm 1938. 94 S.

Grunden til, at denne lille og ganske elementære Lærebog bærer Titlen: Matematisk Statistik, er den simple, at saadan hedder Faget nu engang paa Svensk, som det gør paa Amerikansk, til Dels ogsaa paa Tysk, medens man i England og i Danmark, til Dels ogsaa i Norge, er noget mere tilbageholdende med at betegne Faget som et matematisk Fag, blot fordi der i det forekommer f. Eks. Kurver som Illustrationsmiddel, eller blot nogle elementære Formler til Beregning af Middeltal og Middelfejl og den Slags vedrørende Frekvensfordelinger, hvis Haandtering i Praksis alene kræver elementære Regningsarter.

Der menes ellers ikke noget som helst afskrækkende eller advarende med denne Terminologi. I nogle indledende, apologiserende Bemærkninger glemmer Forf. den ogsaa med det samme og siger det, som er træffende, at man nu i næsten alle Slags Videnskaber begynder at finde Anvendelse for de statistiske Grundbegreber. At sætte Læseren ind i disse er Bogens Formaal, og dette Formaal opnaas særdeles godt og kan opnaas inden for de i matematisk Henseende ganske elementære Rammer, der er Barne-skolens, hvor man jo forlængst har ophørt med at skelne mellem Regning og Matematik, og navnlig ikke har opfundet en ny Fag-Byrde i Form af »matematisk Regning«.

I Statistiken er der naturligvis »det« med Binomialloven og Eksponentialloven, som unægtelig i ren teknisk Henseende gaar lettere med mere udvidede Forudsætninger; men for Opfattelsen af det for enhver ægte statistisk Betragtningssmaade karakteristiske, at »tilfældige« og »væsentlige« Omstændigheder opfører sig ganske modsat under de store Tals Paavirkning, er udvidede Forudsætninger af denne Slags ikke afgørende. De paa saadanne funderede »Beviser« er derfor ogsaa i denne lille Bog med Rette henvist til et Tillæg. Men iøvrigt optages største Delen af Bogen af rent praktiske Anvisninger angaaende Iagttagelsesmaterialets Opstilling i Tabeller og den praktiske Gennemførelse af Beregningen af de mest almindeligt anvendte Karakteristiktal. Om egentlige »Beviser« eller Argumentation for Berettigelsen af saadanne Tal kan der derimod vanskeligt blive Tale i en mindre Fremstilling. Det er jo endelig alene Erfaringen og gen-